

ՄԱՅԻՍ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կէս տարվան 6 ռուբ.
Առանձին համարները 5 կոպեկով.
Թիֆլիսում գրվում են միմյանից խմբագրատան մէջ.
Մեր հասցեն. Тифлисъ, Редакция „Мшакъ“.
Կամ Tiflis, Rédaction „Mschak“.
Տէլէֆոն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերէն)
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.
Յայտարարութիւնների համար վճարում են
խրաքանչիւր բառին 2 կոպեկ.
Տէլէֆոն № 253.

ՀԻՄՆԱԳԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ, մայիսի 31-ին, 12 ժամին, հայոց Վանքի մայր-եկեղեցում, հանդուցեալ գրող

ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱՐՈՎԱՆԻ

մահւան 50-ամեակի առթիւով կատարվելու է հոգեհանգիստ: Այս մասին յայտարարում է «ՄՇԱԿԻ» ԽՐԱՔԱՆՉԻՆԵՐԸ:

ԲՈՎԱՆԳԱՆՈՒԹԻՒՆ

Իտալական պատերազմը երկրի մէջ.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. ձշմարտութիւն թէ զաղտնիք. Մասնագրութիւն. Նամակ Ներքին-Ախտայից. Նամակ Խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Վերջին տեղեկութիւններ. Պատերազմ. Նամակ Թիֆլիսից. Նամակ Պարսկաստանից. Արտաքին լուրեր.—ԽԱՌԻ ԼՈՐԵՐ.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ԲՈՐՍՍ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Գիւղատեսակներ զրոյցներ:

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՐԿՐԻ ՄԷՋ

Միջուկեռ ամենքի ուշադրութիւնը գրաւել էր ամերիկո-սպանական պատերազմը, մինչդեռ եսանկիւններ կամ Լոյսայի հայրենակիցների իւրաքանչիւր քայլը, իւրաքանչիւր արձակած գնդակը արձանագրվում էր բոլոր մանրամասնութիւններով համարեա անհատների անցաւ, կամ գոնէ շատ սովորական և աննշան բան համարվեց այն պատերազմը, որ սկսվեց Իտալիայում և արագ վերջացաւ, թաղվելով մոռացութեան մէջ: Իտալական պատերազմը պաշտօնապէս գոյութիւն չունէր. իտալական կառավարութիւնը նրան անուանում էր «անկարգութիւնների հացի համար»: Բայց եթէ մենք նկատի առնենք այն պատրաստութիւնները, որոնցով կառավարութիւնը

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԳԻՒՂԱՏՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ ԶՐՈՅՑՆԵՐ

(ժողովրդէ համար *)

Խաղաղի փաթաթ ու կը—Fortrix-pilleriana

Սարսափելի աւերող ֆիլոքսերայից յետոյ խաղաղի փաթաթ ու կը միջտուր համարվում է խաղաղի վազի ամենապատկաւոր թշնամին: Այս միջտուր պատկանում է այն ընտանիքին, որի բազմաթիւ ներկայացուցիչները զանազան կերպով վնաս են տալիս կուլտուրական և վայրենի բոյսերին: Խաղաղի փաթաթ ու կը թրթուրները յայտնի են մեղանում, Կովկասում վաղ ժամանակներից և շատ անգամ լուրջ աւերումներ են առաջացրել խաղաղի այգիներում, փչացնելով բերքի կէտը և աւելի: Նշել են գէպերը, երբ մի անգամ փաթաթ ու կը երեւում խաղաղի որթի վրա՝ տասը տարեկան ընթացքում անընդհատ վնասել է, որի պատճառով բազմաթիւ վազեր բոլորովին չորացել են: Ուստի երբ մի անգամ այս միջտուր երեւան է գալիս խաղաղի այգիում՝ այգեպէրը չը պէտք է յուսալ թէ ինքն իրան կանչադատայ և այլ ու չի վնասի հետեւալ տարին. նա պէտք է եւանդուն կերպով հետեւի իր այգու թշնամուն: Վաղ գարնանամուտին, հէնց որ սկսվում է խաղաղի որթերի պտուկների բացուելը՝ սկսում են նրանց վրա յարձակվել փոքրիկ կանաչագորշ փաթաթ ու կըներ թրթուրները: Գրեթէ ունեն սև գլուխ, սև վիզ և մարմնի վրա մանրիկ բծիկներ, որոնց իւրաքանչիւրի կենտրոնում աճում է մի-մի մազ: Որդերը սկսում են լարվել հետոցեւեւ աճող տերեւիկները, չըջապատելով նրանց ուսալիներով: Որչափ թրթուրները աւելի հասակ են առնում՝ այնքան նրանք աւելի են լարվում:

*) Ներկայումս այս յօդուածը ուղղակի է «Մշակ» մէջ տպւելու համար: Ուսումնասիրելով թարգմանել է Ստեֆան Զեւեթեղեանց:

դուրս եկաւ «հաց» կանչողների դէմ՝ կը տեսնենք որ դա մի կատարեալ պատերազմ էր: Ամերիկական մի լրագիր հարգում է հետեւեալ տեղեկութիւնները: Երեք շաբթիվ ընթացքում պատերազմական դիրքի մէջ գրվեցան 210,000 զինուորներ. դրոշմակիրների տակ կանգնեցան և զինուորական 165,000 պահապան զինուորներ, 15,000 ինժեներներ և երկաթուղային ծառայողներ, 26,000 կարաբէնէրներ և 10,000 հեծելազօրք: Այդ ահագին ոյժերը արագութեամբ հաւաքվեցան, ստացան բոլոր հարկաւոր գէներալները և ռազմավարները և արագ ուղարկվեցան պատերազմի դաշտի այն կէտերը, ուր հարկաւորութիւն էր զգացվում: Իտալիան ծախսեց այդ բոլոր պատրաստութիւնների համար մօտ 15 միլիոն ռուբլի:

Իսկ մի ամբողջ պատերազմ է: Եթէ անցեալ տարի յոյները արպիսի միջոցների կէտն էլ ունենային՝ թիւքաց զօրքերը չէին զարգալի իրանց դրօշակները չաղթելով տիրուսով: Աւելին կասեմք. եթէ Միացեալ-Նահանգները կարողանային հէնց սկզբից Իտալիայի պէս դուրս գալ թշնամու դէմ՝ պատերազմը այժմ ուրիշ կերպարանք կը լինէր ընդունած: Իտալիան, այդ, կարող է պարծենալ իր ոյժով, իր կարգերով: Նա կարող է յաղթել եթէ ոչ

երբ նրանք վերջացնում են այն տերեւները, որոնք գտնվում են ոստիկների վերին մասերում՝ անցնում են ներքին ճիւղերի աւելի զարգացած տերեւների վրա: Նրանք անորոշաբար փութում են նոյնպէս կանգնող ողորդները. սակայն հազիւ է պատահում, որ թրթուրները ուստի ողորդի բոլոր պտուկները: Թրթուրները ոստայնով պատում են բոլոր կերած ողորդները, տերեւները և մինչև անգամ ամբողջ վազի ոստիկները: Այդ ոստայնի շնորհիւ բոյսի աճումը դժուարանում է և վնասը աւելի սաստկանում: Խաղաղի փաթաթ ու կը թրթուրները նման չեն շատ ուրիշ թրթուրներին, որոնք գլխաւորապէս կենտրոնում են վարում. սրանք իրանց աւերումը առաջացնում են օր ցերեկով: Մօտ յունիսի 20-ին, երբ խաղաղի փաթաթ ու կըներ թրթուրները կատարեալ աճեցին և փոքր ինչ թիւքացան՝ միջտուր թրթուրում է ուստի և բոժոժանում: Բոժոժը արձանանում է և ամուր կպած է տերեւներից կամ վազի բնիկից: Երկու շաբաթից յետոյ բոժոժները դուրս են գալիս փոքրիկ, բարդ թիւքիկներով թրթուրներին, որոնք ամբողջ օրը նստում են մի-մի օրէն ապահով անկիւնում և թուշում են միմյանի վրէպով:

Այս թրթուրների գեղանկաւ մարմնի երկարութիւնը ցուցանաւոր եղունկից աւելի չէ, իսկ բացված թիւքեր լայնութիւնը երկու անգամ աւելի է երկարութիւնից: Թրթուրների առջին թիւքները ոսկեփայլ են, երեք կես թուխ չերտերով և թուխ բծով արմատի մօտ, իսկ ետին թիւքները միասնաբար թուխ գեղանկաւ են և առջին թիւքներից աւելի փոքր են: Նշելով թիւքերի նկարագրված խաղաղի փաթաթ ու կըների թրթուրները գլխաւոր թուշում են ամբողջ յունիս ամսվա ընթացքում և մինչև անգամ օգոստոսի սկզբներին: Այդ ժամանակ էլ երբ տերեւի մակերեսային վրա ձուներ են աճում, որոնց ծածկում են մարմնիկի չերտով: Այսպիսի ձուարմանից իւրաքանչիւրում լինում է 30-ից մինչև 100 ձու: Զուների կանաչ գոյնը աստիճանաբար փոխվում է թուխ դեղնադեղին և մեկնակաղնի: Տասն օր անցնելուց

աբիսինիացիներին, գոնէ տնային թշնամուն: Այդ թշնամին քաղցած, հարկերի ծանրութեան տակ թշուառութեան ծայրը հասած ժողովուրդն էր, որ ոչինչ վատ դիտաւորութիւն չունէր իր կառավարութեան նկատմամբ, այլ միայն հաց էր ուզում, որովհետեւ մարդը չէ կարող առանց հացի ապրել, իսկ կառավարութիւնը հացի վրա ահագին սուղ էր դրել: Այդ անգին, անպաշտպան ամբոխի դէմ գնացին Ումբերտո թագաւորի փայլուն զինքերը: Ընդհարումը կատարվեց պատերազմական արուեստի բոլոր կանոններով: Միջանում մի կին դուրս վազեց ամբոխի մէջից և կատաղած՝ ընկնելով պարպեց մի զինուորի դէմ ու սպանեց նրան: Ըստ պատմական ընկերների յարձակեցան այդ կնոջ վրա և բարձրացնելով նրան իրանց սուրների ծայրին՝ պատառ-պատառ արին: Դործում էին թնդանութիւններ, հետեւեալ և ձիաւոր զօրքերը: Ոչինչ չէր մոռացվել, և յաղթութիւնը, ի հարկէ, կատարեալ էր: Այժմ պատերազմի դաշտի վրա տիրում է գերեմանական լուսնիւն, և յաղթութիւնը գոհութեամբ տեսնում են, թէ ինչ հրաշքներ են գործում նոր տեսակի գնդակները, որոնք առաջին անգամ փորձվեցան այս պատերազմում: Այսպէս, բոլորովին պարզվել է, որ գնդակը, զիպչելով մարդու գլխին՝ ձեղքում է նրան, բաց անում արեղիկի նման և դուրս է թռչնում ուղեղը. իսկ երբ խփւում է մարմնի մի ուրիշ տեղին՝ ծակում է մկանները և զննելով դրանք և ոսկորները, այնպէս որ պէտք է անպատճառ կտրել վիրաւորված անդամը: Զարհուրելի է այդ նորագիւտ գնդակի գործողութիւնը. նա մեծ մասամբ մահ է պատճառում: Իսկ եթէ կան այն-

յետո՞ ձուերից կերպարանաւորվում է փոքրիկ կանաչ թրթուրների նոր սերունդ, որոնք տերեւի ծայրին ամբողջելով իրանցից բաց թողած ոստայնային թիւքը՝ կանգնում են նրանից և մնում են այդ դրութեամբ, մինչև որ քամին չէ ջրում նրանց գլուխը բուշը կամ ձգում գետնին: Երկու գէպերը ևս խաղաղի փաթաթ ու կըների դեռահաս թրթուրները հաւաքվում են կեղեկ ճեղքերի մէջ, չըջապատում են իրանց ընթաց մետաքսանման բոժոժով և սրա պաշտպանութեամբ մնում են մինչև յետագայ դարձը՝ երբ նոր եւանդով սկսում են իրանց աւելի գործը:

Դեռ չէ գտնված մի այնպիսի միջոց, որը վերջնականապէս ոչնչացնէ խմբած միջտուր: Սակայն աղւղից մշակել մի շաբթի միջոցներ, որոնց միացեալ գործադրութեամբ միանգամայն ոչնչանում են խաղաղի փաթաթ ու կըներ մի յայտնի տեղի բոլոր վարակված այգիներում: Այդ միջոցները հետեւեալներն են.—

Յուլիս ամսում, քանի որ էգերը դեռ ևս ձու չեն անել՝ անհրաժեշտ է վարակված այգիներում ուղի սր սող ձրա գնդի կամ չինի խալոյկների, գործածելով մաղութ կամ ցախ, նպաստել տեղական պայմաններին, որտեղ սրը աւելի է ժան և և ձեռնառու: Զրպանքը միանգամայն նման են շախմէի ժամանակ գործածվող լապտերներին, հրապարակները լուսաւորելու համար: Խալոյկները պէտք է բաւական բաց ունեցող փայտից պատրաստված լինեն: Զրպի կամ խալոյկի մօտ ամբողջում են ուղղաձիգ դիրքով տախտակներ քամու դէմ, քսված մի-մի անձի մածուցիկ նիւթով, օրինակ մաղութով: Ցախտակների փոխարէն կարելի է կապել նոյնպէս մաղութով օծված հասիք (ПШОВКА) կամ ճիւղ, թրթուրները թուշում են դէպի կրակը և լարմբերով կոտորվում են բոցի մէջ կամ կաշում են մածուցիկ տախտակներին:

Այս միջոցի օգնութեամբ կարճ ժամանակում կոտորվում են ահագին քանակութեամբ վնասաւոր թրթուրներ. սակայն դժբախտաբար կոտորված թրթուրների թուշ էլ երբ համեմատաբար քիչ են լինում. նրանց մեծ մասը արու-

պիսի դժբախտներ, որոնք չեն մեռնում՝ նրանց վերքերը այնքան սոսկալի տանջանքներ են պատճառում, որ հարկաւոր է լինում նրանց հագցնել զապիչ շապիկներ, որպէս զի շատ դէս ու դէն ընկնելով նրանք աւելի ևս զարհուրելի չը դարձնեն իրանց վերքերը: Սպանվածների թիւը պաշտօնապէս հրատարակվածից շատ մեծ է. իսկ վիրաւորվածները թէև դեռ հաշիւ չեն առնված՝ բայց մի ահագին թիւ են կազմում:

Իտալիան գոհ է իր գնդակներով, որոնց ահաւելի գործողութեան վնասներ այժմ շատ ունի: Բայց մի թէ իտալական կառավարութիւնը չէր կարող գոնէ ամենատարբար թիւքի տանջանքներ պատճառող գէներով ջարդել իր հպատակներին:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆ ԹԷ ԳԱՂՏՆԻՐ

Այս օրերս կառավարչ սենատը մի վճիռ կայացրեց, որ պրինցիպիական ահագին նշանակութիւն ունի և միանգամ ընդ միշտ վերահաստատում է այն դադաւարը, թէ ամեն բանից առաջ և ամեն բանից բարձր պէտք է դառնար պարագայում ի կանգնել:

Մեր ընթերցողները գիտեն, որ Եմիլ Զօլայի առաջին դատի առթիւ՝ մի շատ տխուր իրողութիւն հաստատուեց.— դատարանում տեղի ունեցաւ մի գէպ, որ պարզ ցոյց տուեց, թէ Պրանսիայի նոյն իսկ ղեկավարող չըբանները այն կարծիքի են, թէ երբեմն արդարադատութեան շահերը կտրել է գոհել պետական և այլ շահերի համար: Վկայ կանգնած շատ զինուորական և քաղաքացիական պաշտօնեաներ հրաժարվեցին վկայութիւն տալ դատարանի առաջ,

նրեւն: Մի ուրիշ, թէև փոքր ինչ դժուար, բայց աղւղ միջոց, որ գործադրվում է աշխարհ տալիս է լաւ հետեւանքներ: Այդ միջոցը հետեւեալն է: Վազերը, պողպատե ճիւղերը (մասնները) և բնիկը սրկում են եռացրած ջրով, աշխատելով որ եռացրած ջրը մտնէ կեղեկ ամեն մի ճեղքը, բայց չը թափվի պտուկների վրա: Սրովելը անհրաժեշտ է կատարել անշուշտ եռ տուած ջրով, որովհետև միայն այդպիսի ջուրն է ընդունակ սպանելու բոժոժներով պատսպարված փաթաթ ու կըների թրթուրներին: Ամենից յարմար է վազերի սրկելը կատարել թէյամաններով (չայնիկ): Եթէ վարակված այգիներում վազերը ցեցերի (փայեա) են կապված՝ այն ժամանակ անհրաժեշտ է նրանց ևս սրկել եռ տուած ջրով, որովհետև խաղաղի փաթաթ ու կըների թրթուրները պակաս չեն լինում նոյնպէս և այդ ցեցերի ճեղքներով: Զը նպաստ այս բոլոր դժուարութիւններին՝ բայց և այնպէս թրթուրների մի մասը մնում է կենդանի և զարմանք կարողանում է զգալի վնաս հասցնել այգիներին:

Խաղաղի փաթաթ ու կըների թրթուրներին վերջնականապէս ոչնչացնելու համար գարնանը, փետրուար ամսում, երկու շաբաթ առաջ մինչև վազի սարի քաշելը (քլաստերը), անհրաժեշտ է վազերի բոլոր մասերին գոտուրթեմբ քսել ներկաւորի վրձնիով մի հեղուկ, որ կազմված է 100 մաս կովի մէղից (չուրի) և 6 մաս մաղութից: Որովհետև մաղութը ուղղակի չէ խառնվում մէղի հետ՝ ուստի աւելացնում են հասարակ կահալ սապոն այնպիսի քանակութեամբ, որ լուծվի և կազմվի այն ինչ կոպում է էմուլսիա. այդ էմուլսիան լաւ խառնում են կովի մէղի հետ: Այս խառնուրդը, երբ գործադրված է ժամանակին՝ պահպանում է վազերը վնասվելուց և խաղաղի փաթաթ ու կըների բոլորովին սպանում են:

Ի վերջոյ կարեւոր եղբ համարում մի անգամ ևս կրկնել, որ միայն երեք առաջարկված միջոցները գործադրելով կարելի է արմատական կերպով ոչնչացնել խաղաղի փաթաթ ու կըների թրթուրները:

Աղբոջում Ե. Կամենեցկի

—

Փ Ո Ղ Դ Ե Յ Ա Յ Ի Ն մ ա մ ու լ լ ի ա ր չ ա ա ն ի ջ ւ ր ։
 Ծրանորական ապականված մամուլը այն աստիճանին հասավ, որ Էմիլ Զօրային խղճողտեղու համար տպեց նրա հօր կենսագրությունը, որի մեջ հանգուցեալին մեղադրում են մի ինչ-որ տպեղ ծրանորների մէջ։ Մեծ վիպասանը պատասխանեց «Aurore» լրագրի մէջ մի նամակով, որի մէջ էլ միջի այլոց, յիշատակում է այն՝ որ իր հայրը երբ ապրում էր Էքսում, յարգված էր ամենեւեցից, այնպէս որ քաղաքի բուլվարներին մէկը նրա անունով կոչվում է «Ծրանոտա Զօրա»։ Բայց կարեւոր այդ չէ. Զօրա գրում է. «Եթէ երբ ճշմարտութիւն է լիներ, եթէ իմ հայրը իսկապէս գործած լիներ այն յանցանքը, որի համար նրան մեղադրում են, մի բան, որը ես խստով եմ իմ գործը ոչմեղով,—միջի է այդ բան—մատուցները ընդ տեսմամբ, որ իբրանք էլ գործում են առելի զգուշելի յանցանք։ Անդրառեւ մի մարդու յիշատակը, որ փառաբանվել է իր աշխատութիւններով և լեռնելով, և անիլ այդ միմիայն նրա համար, որ քաղաքական կրքեր յաշգնելով, հասցնելով հարուած նրա որդուն... ես չը գիտեմ մի բան, որ առելի սուղը լինէր դրանից, չը գիտեմ մի բան, որ առելի սարսափանքի լոյս գլեցեր ժամանակի և ժողովրդի վրա։ Մենք հասանք այն դրութեան, որ վրուժվեցուցիլ գործողութիւնները մեր մէջ զգուհարի ոչ մի նշույլ չեն յարուցանում։ Մեր մեծ Ծրանոսան հաստա այս խայտառակութեան այն ամենահաւուր, որ ժողովրդից կերակրվում է քաղաքսանցներով և ստուգեալով։ Մեր հողին այնքան անստանալի թմուռաւորված է, այնքան ամօթալի կերպով հնչված է վախի, որ մինչև անդամ աղչին մարդիկ սիրտ չեն անում դալրոյթի աղաղակներ արձակել։ Մենք կարող ենք չուտ մեռնիլ այս ամառվայի հիւանդութիւնից՝ եթէ նրանք, որոնք կառավարում են մեզ՝ չը խղճան մեզ և չը վերադարձնեն ժողովրդին ճշմարտութիւնն ու դալրաւորութիւնը, որոնք անհոտ հատկաւ ու են մեզ»։

Типографія Грузинск. Издат. Т—ва, Лорисъ-Мелик. ул. № 13